

УДК 328

ОСНОВНІ ПРІОРИТЕТИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ АЗЕРБАЙДЖАНУ В КАСПІЙСЬКОМУ РЕГІОНІ

кандидат політичних наук, Мустафазаде П. Т.

e-mail: peri.rustamova865@gmail.com

Національна Академія Наук Азербайджану,
Інститут історії А. А. Бакіханова, Азербайджан

На основі здобутих спостережень здійснений практичний аналіз зовнішньої політики Азербайджану, визначені основні пріоритети держави, обґрунтована стратегічна важливість Каспійського регіону в системі сучасних міжнародних відносин. Аналізуються основні пріоритети зовнішньої політики Азербайджану в Каспійському регіоні. Досліджується особливість Каспійського регіону в сучасній системі міжнародних відносин, визначається його транскордонна специфіка та інтеграційна особливість. Підтверджується ефективне регіональне співробітництво між прибережними державами та особливе значення енергетичних проєктів. Підкреслюється стратегічна значимість підписання Конвенції про правовий статус Каспійського моря, здійснено політико-правовий аналіз документу.

Проведено аналіз основних факторів на формування зовнішньої політики Азербайджанської Республіки в Каспійському регіоні. Доведено, що наявність нафти та газу, а також транспортний потенціал Азербайджану вплинули на побудову зовнішньополітичного курсу держави. Реалізація стратегічно важливих проєктів в Каспійському регіоні за ініціативою Азербайджану посилюють регіональний та міжнародний статус держави. Визначено, що багатовекторна та збалансована

зовнішня політика Азербайджану сприяє подоланню зовнішніх загроз та можливих конфліктів з різними центрами сили.

Ключові слова: Каспійський регіон, зовнішня політика, нафта і газ, енергетичні проекти, енергетична безпека

Кандидат политических наук, Мустафазаде П. Т., Основные приоритеты внешней политики Азербайджана в Каспийском регионе/ Национальная Академия Наук Азербайджана, Институт истории А.А.Бакиханова, Азербайджан

На основе полученных наблюдений осуществлен практический анализ внешней политики Азербайджана, определены основные приоритеты государства, обоснованная стратегическая важность Каспийского региона в системе современных международных отношений. Анализируются основные приоритеты внешней политики Азербайджана в Каспийском регионе. Исследуется особенность Каспийского региона в современной системе международных отношений, определяется его трансграничная специфика и интеграционная особенность. Подтверждается эффективное региональное сотрудничество между прибрежными государствами и особое значение энергетических проектов. Подчеркивается стратегическая значимость подписания Конвенции о правовом статусе Каспийского моря, осуществлено политико-правовой анализ документа.

Проведен анализ основных факторов на формирование внешней политики Азербайджанской Республики в Каспийском регионе. Доказано, что наличие нефти и газа, а также транспортный потенциал Азербайджана влияние на построение внешнеполитического курса государства. Реализация стратегически важных проектов в Каспийском регионе по

инициативе Азербайджана усиливают региональный и международный статус государства. Определено, что многовекторная и сбалансированная внешняя политика Азербайджана способствует преодолению внешних угроз и возможных конфликтов с различными центрами силы.

Ключевые слова: Каспийский регион, внешняя политика, нефть и газ, энергетические проекты, энергетическая безопасность

P. T. Mustafazade, Phd in Policy, The main priorities of Azerbaijan's foreign policy in the Caspian region / National Academy of Sciences of Azerbaijan, A.A Bakikhanov Institute of History, Azerbaijan

On the basis of the observations obtained, a practical analysis of Azerbaijan's foreign policy was carried out, the main priorities of the state were determined, the substantiated strategic importance of the Caspian region in the system of modern international relations. The main priorities of Azerbaijan's foreign policy in the Caspian region are analyzed. The peculiarity of the Caspian region in the modern system of international relations is investigated, its transboundary specificity and integration peculiarity are determined.

Effective regional cooperation between riparian states and the particular importance of energy projects are confirmed. The strategic importance of the signing of the Convention on the Legal Status of the Caspian Sea is emphasized, a political and legal analysis of the document is carried out.

The analysis of the main factors on the formation of the foreign policy of the Republic of Azerbaijan in the Caspian region is carried out. It has been proven that the presence of oil and gas, as well as the transport potential of Azerbaijan, influence the construction of the foreign policy course of the state. The implementation of strategically

important projects in the Caspian region at the initiative of Azerbaijan strengthens the regional and international status of the state. It was determined that the multi-vector and balanced foreign policy of Azerbaijan contributes to overcoming external threats and possible conflicts with various centers of power.

Key words: Caspian region, foreign policy, oil and gas, energy projects, energy security

Вступ. Правильне визначення зовнішньополітичних пріоритетів кожної держави залежать від точної оцінки нею своїх національних інтересів, можливостей, суті та реалій світової політики і міжнародних відносин, сфер інтересів та впливу керівних держав, міжнародних організацій, силових центрів, які визначають норми співіснування в світі. Глава держави має прагматичне бачення зовнішньополітичних перспектив держави, її місце в системі міжнародних відносин.

Безумовно, пріоритети поступово змінюються і вони не можуть бути сталими. Саме тому, сьогоднішні пріоритети не співпадають з тими, які були на початку 90-х років, коли Азербайджан вийшов зі складу СРСР, а 20 відсотків його території було окуповано Вірменією. Проблемою було й те, що держава, яка перебувала в такій складній ситуації, не змогла не тільки визначати пріоритети, але й її керівництво проводило зовнішню та внутрішню політику, що загалом не відповідала національним інтересам, бо серед іншого, не змогло використати переваги, пов'язані з наявністю енергоресурсів. Для Азербайджану, як зазначає С. Чернявський, «важливим фактором, що впливає на зовнішньополітичні орієнтири є наявність значних запасів нафти, у використанні яких зацікавлені світові гіганти нафтового бізнесу» [8].

В азербайджанській науковій літературі аналіз зовнішньої політики через призму геополітичних поглядів досліджується в працях доктора політичних наук П. Дарабаді. Автор вважає, що зростаюче значення каспійських енергетичних ресурсів викликає збільшення стратегічної важливості Кавказу та Каспію для європейської безпеки [2]. Підкреслюючи вагомість географічного розташування, автор зазначає, що саме завдяки цьому фактору Азербайджан має можливість для проведення послідовної та активної зовнішньої політики.

Аналізом двосторонніх відносин Азербайджану з прикаспійськими державами займалися такі науковці як Е. Півовар, Т. Айдос, А. Чеботарев, К. Байзакова, А. Алілі, М. Дабірі, Ф. Ісмаїлзаде, І. Валізаде, Л. Насіблі, І. Заславський, Е. Бахревський.

Протистояння США та Росії, сучасні геополітичні процеси у пострадянському просторі та місце Південного Кавказу, зокрема Каспійського регіону в цьому процесі досліджені в праці С. Гарашової [13].

Мета наукової статті – здійснити аналіз основних пріоритетів сучасної зовнішньої політики Азербайджану в Каспійському регіоні.

Визначення пріоритетних напрямів зовнішньої політики Азербайджану насамперед пов'язане з ім'ям Гейдара Алієва, який прийшов до влади у 1993 році, коли держава перебувала в стані глибокої суспільно-політичної кризи. Загалом, з приходом до влади Г. Алієва покращився імідж Азербайджану на міжнародній арені і була вирішена основна проблема – проблема сталого розвитку [1].

Основним завданням, пріоритетом зовнішньої політики Азербайджанської Республіки було вирішення вірмено-азербайджанського конфлікту та звільнення Нагірного Карабаху. 27 вересня 2020 року відновились бойові дії, війна тривала 44 дні і

Азербайджан здобув перемогу.

Азербайджанська армія на полі бою показала свою перевагу. За місяць були звільнені значні частини окупованих територій. З урахуванням того, що вірменська сторона протягом майже 30 років створювала на окупованих землях барикади та декілька ліній оборони. Однак Азербайджану вдалось відновити історичну справедливість.

Передумовою успішної розбудови азербайджанської держави поряд з іншими чинниками стало визначення зовнішньополітичних пріоритетів. Мова йде, насамперед, про європейський напрямок, а саме Європейський Союз. Розвиток відносин Азербайджану з державами ЄС створював перспективи вирішення нагірно-карабахського конфлікту та економічного співробітництва.

Ще в 1995 році, під час поїздки до Брюсселю Г. Алієв зазначив причини пріоритетності європейського напрямку, звернувши увагу на те, що ЄС має великі можливості та надає допомогу колишнім республікам СРСР [13]. Водночас, зовнішньополітичний курс Г. Алієва передбачав всебічну співпрацю з державами Заходу та Сходу, також він розумів інтереси Росії в регіоні Південного Кавказу.

На думку академіка І. Гусейнової, після приходу до влади Г. Алієва нафтовий сектор держави, який є основою економічної сфери зазнав значних змін. В зоні Каспійського моря відкриваються нові родовища нафти та газу. Тоді вперше з'явилося розуміння нафтової стратегії, в основі якої лежить дбайливе та ефективно використання енергетичних багатств, на що звернув увагу Президент Азербайджану у своєму виступі під час брифінгу восени 1994 року [10].

Враховуючи сучасну зовнішньополітичну ситуацію можна виокремити такі основні пріоритети зовнішньої політики

Азербайджану в регіоні як:

1. розвиток нафтової стратегії та залучення іноземних інвестицій;
2. розвиток регіональної та міжнародної співпраці;
3. врегулювання питань енергетичної безпеки Каспійського регіону та Південного Кавказу.

Нафтова стратегія та розвиток міжкультурних зв'язків відіграють важливу роль у здійсненні основних принципів зовнішньої політики Азербайджану. Запровадження диверсифікації трубопроводів, що сприяє зниженню залежності Азербайджану від будь-якої транзитної держави та розширенню поставок енергоресурсів на світові ринки, виступає важливими пріоритетами цієї стратегії. Питання, які стосуються Каспійського регіону є не менш важливими. Розвиток нафтового сектору в Азербайджані сприяє економічному розвитку держави. Однак ріст цін на нафту не безкінечний, тому необхідний пошук нових джерел розвитку економіки, а саме залучення інтересів розвинених держав в розширенні зв'язків з державами Каспійського регіону та побудова нових маршрутів [4].

За роки своєї незалежності, Азербайджан послідовно накопичував свій потенціал. З прийняттям стратегічного політичного курсу Концепції розвитку «Азербайджан 2020: погляд на майбутнє», держава поступово модернізує систему видобутку, транспортування і переробки нафти та газу. Це дозволяє збільшити інвестиції та підвищити конкурентоспроможність держави.

В науковій літературі часто застосовується термін «нафтова стратегія Азербайджану». Основні пріоритети нафтової стратегії Азербайджану були сформовані вже з підписанням «Контракту століття». Розширення експортних можливостей та реалізація нафтових проектів вимагали тісної співпраці з різними державами.

В такій ситуації, головним завданням було залучення іноземних інвесторів та великих зарубіжних нафтових компаній, які б займалися безпечним видобутком сировини в Каспійському морі [7].

Загальновідомо, що економіка Каспійського регіону залежить від резервів нафти та газу. Слід проаналізувати характер політичних змін та впливів за умови сталих цін на нафту і якими будуть дії Азербайджану. Звісно, 90% експорту держави забезпечує нафта та газ, однак за словами президента наступні роки будуть спрямовані на збільшення експортного потенціалу та залучення інвестицій. При цьому, зменшення залежності від нафти та газу є важливим моментом у цьому питанні [12].

В зовнішній політиці Азербайджану, співробітництво з регіональними та міжнародними організаціями виступають окремим напрямом, що забезпечує можливість реалізації стратегічних інтересів. Багатостороння дипломатія є важливим засобом підтримання балансу зовнішньої політики держави. Водночас, двосторонні відносини завжди були пріоритетами зовнішньої політики держав, особливо такі, що побудовані на принципі взаємності. Таким чином, курс Гейдара Алієва як особливий напрямок політико-дипломатичної лінії відповідав національним інтересам держави, також був застосований принцип «відкритих дверей», пов'язаний з підписанням «Контракту століття».

Зовнішня політика Азербайджану, як і будь якої держави, спрямована на забезпечення максимально сприятливих умов соціально-економічного розвитку, побудову постіндустріальної держави з урахуванням демократичних цінностей [6]. Процес внутрішнього зміцнення держави є не лише найбільш ефективним базисом для механізму посилення національної безпеки, але й

спробою активувати регіональний статус.

Слід нагадати, що внутрішня політика завжди тісно пов'язана із зовнішньою. У випадку Азербайджану сучасне міжнародне становище, інтенсивність глобалізаційних тенденцій та важливе геостратегічне положення роблять внутрішню політику залежною від впливу зовнішніх факторів. Як зазначає Глава адміністрації президента АР Р. Мехтієв, «вплив держав та міжнародних організацій на внутрішньополітичні процеси в Азербайджані, особливо під час виборів, ставлять поняття національного суверенітету в залежність від інтересів суб'єктів міжнародних відносин та міжнародних організацій» [3]. Тобто, пріоритети зовнішньої та внутрішньої політики Азербайджану збігаються в питаннях національного суверенітету, у збереженні незалежної політики від впливу зовнішніх гравців.

Зовнішня політика Азербайджану реалізується з урахуванням геополітичних, воєнних та економічних можливостей. Не залишається поза увагою конструктивний діалог Азербайджану з державами регіону та проведення незалежної зовнішньополітичної лінії, що засвідчують останні події в світі. Міністр закордонних справ АР Е. Маммедяров в журналі «Business year» щодо російсько-турецької кризи (15.02.2016) чітко підкреслив, що «обидві держави мають важливе значення у збереженні безпеки та стабільності в регіоні Південного Кавказу і поза його межами. Азербайджан зацікавлений у підтриманні відносин як з Туреччиною так і з РФ».

Сьогодні Азербайджан проводить збалансовану та прагматичну зовнішню політику, спрямовану на зростання міжнародного авторитету. В результаті такої стратегії, державі вдається підтримувати рівноправні відносини стратегічного партнерства з РФ та ЄС з однієї сторони, США та Ізраїлем – з

іншої, з Іраном та державами арабського світу, з державами Східної Азії та Китаєм. Саме з метою збереження цього балансу, Азербайджан не вступає до воєнно-політичних блоків.

Азербайджан зберігає рівновагу між основними зовнішньополітичними групами пріоритетів:

Перша група – посилення незалежності та суверенітету, відновлення територіальної цілісності та збереження національних інтересів;

Друга – включає взаємовигідне співробітництво з регіональними та глобальними гравцями відносно Азербайджану. В такому випадку, проведення прагматичної зовнішньої політики залежить від вирішення зумовлених завдань та пріоритетів [11].

Азербайджан проводить зовнішню політику, побудовану на принципах та нормах міжнародного права, що є основою існуючої міжнародної системи безпеки. Після Другої Карабахської війни 27 вересня 2020 року – 8 листопада 2020 року, Азербайджан продемонстрував світу, що держава рішуче захистила свої території, звільнила від окупанта і стала прикладом для світу, що з ворогом потрібно розраховуватись на полі бою. Так, було досягнуто реалізацію основного пріоритету держави – відновлення територіальної цілісності та звільнення Нагірного Карабаху. Повага територіальної цілісності та суверенітету інших держав, невтручання до внутрішніх справ залишаються керівними принципами Азербайджану відносно суб'єктів міжнародних відносин. Азербайджан бере активну участь в боротьбі з міжнародним тероризмом та розповсюдженням зброї масового знищення. Азербайджан є учасником всіх міжнародно-правових документів по боротьбі з тероризмом, азербайджанські миротворці ведуть боротьбу з терористичними угрупованнями в Афганістані та

Іраку. У своїй статті Міністр закордонних справ Е. Маммедяров, серед пріоритетів зовнішньої політики Азербайджану виділяє інтеграцію до європейських та євроатлантичних структур, розвиток євразійського енергетичного та транспортного коридору [15].

Отже, трансформація системи регіональних відносин між державами сприяють формуванню нових та перспективних пріоритетів, зокрема підтриманню двосторонніх та багатосторонніх відносин, посиленню економічного впливу та спробі зайняти позиції регіонального лідера в регіоні. Особливою є динаміка розвитку зовнішньополітичних пріоритетів Азербайджану, причиною якої є зростаюче значення Каспійського регіону.

Література:

1. Абдулзаде, Ф. (2013) Гейдар Алиев. Политический портрет. Международная конференция «Азербайджан Украина». Харьков.
2. Дарабади, П.Г., Алиев Н.А. (2017) Геополитика в Кавказско-Каспийском регионе и Азербайджане. – Баку.
3. Эйвазов Д., (2004) Безопасность Кавказа и стабильность развития Азербайджанской Республики. Баку: Нурлан.
4. Концепция развития “Азербайджан – 2020: взгляд в будущее”. Офіційний сайт Президента Азербайджану [електронний ресурс]: http://www.president.az/files/future_ru.pdf
5. Мехтиев Р. (2004) Азербайджан: вызовы глобализации: уроки прошлого, реалии настоящего и перспективы будущего / Р. Э. Мехтиев. Баку.
6. Мехтиев Р. (2008) Определяя стратегию будущего. – Баку.
7. Пономарёва Е.Г., Рудов Г.А. (2010) Края дуги нестабильности: политическое развитие Балкан и Центральной Азии. М.: Изд-во Восток-Запад.

8. Чернявский С.И.(2003) Внешняя политика Азербайджанской Республики (1988–2003). Баку: Адилоглы.
9. Əliyev H. (1995) Neft müqaviləsinin imzalanmağa hazırlanması ilə bağlı brifinqdə bəyanat.
10. Hüseynova İ. (2004) Müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu. Bakı: Təhsil.
11. Məmmədov N. (2013) Xarici siyasət: rəliqlər və gələcəyə baxış. Bakı: Qanun.
12. Prezident İlham Əliyev Münxen Təhlükəsizlik Konfransı çərçivəsində enerji təhlükəsizliyinə dair “dəyirmimasa”da iştirak edib: 12.02.2016. [Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin Prezident Kitabxanası]. – S. 45.
13. Qaraşova S. (2018) ABŞ – Rusya: postsovet məkanı uğrunda mübarizə. – Bakı: Sada.
14. Qasımov İ., Məmmədli T., Muxtarova İ. (2008) Azərbaycan-Avropa İttifaqı münasibətləri, Heydər Əliyev İrsini Araşdırma Mərkəzi. Bakı.
15. Foreign Minister Elmar Mammadyarov’s interview to “The Business Year” journal (2016) - <http://www.mfa.gov.az/news/909/3765>

References:

1. Abdulzade F. (2013) H.Aliyev. Politicheskyy portret, Kharkiv. [In Russian]
2. Darabadi P.G., Aliyev N.A. (2017) Geopolitika v Kavkazko-Kaspiyskom regione i Azerbaydjane. Baku [In Russian]
3. Eyvazov D. (2004) Bezopasnost Kavkaza i stabilnost razvitiya Azerbaidjanskoy Respubliki. Baku: Nurlan. [In Russian]
4. Konsepsiya Razvitiya: Azerbaidjan 2020 – Vzglad v budushcheye. [Ofitsialniy sayt Prezidenta Azerbaidjana].
5. Mextiyev R. (2004) Azerbaidjan: vizovi globalizatsiyi: uriki proshlogo, realiyi nastoyashchego i perspektivi budushchego. Baku. [In Russian]

6. Mextiyev R. (2008) Opredeleya strategiyu budushchego. Baku: Vostok-Zapad. [In Russian]
7. Ponomareva E.G.; Rudov G.A., (2010) Kraya dugi nestabilnosti: politicheskoye razvitiye Balkan I Sentralnoy Aziyii. Moskva: Vostok-Zapad. [In Russian]
8. Chernavskii S.I. (2003) Vneshnaya politika Azerbaydjanskoy Respubliki 1988-2003. Baku:Adiloglu. [In Russian]
9. Əliyev H. (1995) Neft müqaviləsinin imzalanmağa hazırlanması ilə bağlı brifinqdə bəyanat. [In Azerbaijani]
10. Hüseynova İ. (2004) Müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu. – Bakı: Təhsil.[In Azerbaijani]
11. Məmmədov N. (2013) Xarici siyasət: rəlliqlər və gələcəyə baxış. – Bakı: Qanun.[In Azerbaijani]
12. Prezident İlham Əliyev Münxen Təhlükəsizlik Konfransı çərçivəsində enerji təhlükəsizliyinə dair “dəyirmimasa”da iştirak edib: 12.02.2016. [Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin Prezident Kitabxanası]. [In Azerbaijani]
13. Qaraşova S. (2018) ABŞ – Rusya: postsovet məkanı uğrunda mübarizə. – Bakı: Sada. [In Azerbaijani]
14. Qasımov İ., Məmmədli T., Muxtarova İ. (2008) Azərbaycan-Avropa İttifaqı münasibətləri, Heydər Əliyev İrsini Araşdırma Mərkəzi. – Bakı.[In Azerbaijani]
15. Foreign Minister Elmar Mammadyarov’s interview to “The Business Year” journal (2016) -<http://www.mfa.gov.az/news/909/3765> [In English]